

امر به معروف و نهی از منکر؛ راهبرد اصلی نظام سیاسی قرآنی

آفت خودخواهی و لذت‌جویی و آفت غفلت، انسان‌ها را به دلیل انسان بودن‌شان تهدید می‌کند و مکانیزم دفاعی این تهدید این است که ما نظام امر به معروف و نهی از منکر را به عنوان راهبرد اصلی در نظام سیاسی اسلام تعریف کنیم تا به صورت مداوم و پیوسته، با تذکر، وظایف فراموش شده را به یاد افراد بیاورد.

آفت خودخواهی و لذت‌جویی و آفت غفلت، انسان‌ها را به دلیل انسان بودن‌شان تهدید می‌کند و مکانیزم دفاعی این تهدید این است که ما نظام امر به معروف و نهی از منکر را به عنوان راهبرد اصلی در نظام سیاسی اسلام تعریف کنیم تا به صورت مداوم و پیوسته، با تذکر، وظایف فراموش شده را به یاد افراد بیاورد.

حجت‌الاسلام و المسلمین سیدعلی‌اکبر حسینی، عضو هیئت علمی پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی در گفت‌وگو با خبرگزاری بین‌المللی قرآن (ایکنا)، با بیان این‌که سیاست ابزار و محملی است برای این‌که بتوانیم در پرتو رفتار درست سیاسی، زمینه تحقق جامعه‌ای توحیدی را فراهم کنیم، اظهار کرد: اساساً نظام‌های سیاسی حداقل در نگرش دینی، ابزاری برای این مقصود هستند. با این نگاه دین و سیاست در هم تنیده می‌شوند و رابطه‌ای ضروری با هم پیدا می‌کنند؛ به این معنا که اگر قرار باشد مؤمنان و مسلمانان موظف باشند شرایط و افراد را برای دیانت و دینداری فراهم و آماده کنند، بهترین گزینه این است که مدیریت کلان نظام اجتماعی و سیاسی در دست کسانی باشد که فرهنگ و فکر دینی را می‌شناسند و می‌توانند از یک منظر متعالی و با داشتن قوا و ابزار و تسهیلات لازم، زمینه تحقق جامعه دینی را فراهم کنند.

حسینی با اشاره به این مطلب که از نظر دین، هر انسانی موظف و موکل است که همه بشریت را به هدایت و توحید فراخواند، عنوان کرد: وقتی ما می‌توانیم این نقش را به بهترین نحو ممکن ایفا کنیم که طبیعتاً در یک جایگاه و در موضع قدرت و اقتدار باشیم و بتوانیم مدیریت کلان جامعه را عهده‌دار شویم؛ بنابراین از این منظر هیچ تردیدی نباید کرد که هر نغمه‌ای که بخواهد با این انگاره باطل آمیخته و آلوده باشد که خط و سفره دین و سیاست از هم جداست، هیچ توجیه خردمندانه‌ای ندارد.

اهداف و نحوه عملکرد نظام اجتماعی و سیاسی قرآنی

وی در ادامه به تبیین اهداف و نحوه عملکرد نظام اجتماعی و سیاسی قرآنی پرداخت و گفت: ما در آیات قرآن می‌بینیم که وقتی خداوند از امکان تسلط مؤمنان در زمین و فرصتی که برای مدیریت به آنان داده است، سخن می‌گوید، اهداف و نحوه عملکرد آنان را ترسیم می‌کند و می‌فرماید: «وَالَّذِينَ إِذَا مَكَتَاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ» همان کسانی که چون در زمین به آنان توانایی دهیم نماز برپا می‌دارند و زکات می‌دهند و به کارهای پسندیده وامی‌دارند و از کارهای ناپسند باز می‌دارند و فرجام همه کارها از آن خداست» (حج/41).

حاکمیت و نظام اسلامی، دستمایه‌ای است که به هر نحو به دست بیاید، ما باید بدانیم که با وجود آن، در میدان ابتلا و امتحان الهی قرار داریم و عجیب این است که خداوند با لحنی نکوهش‌آمیز تهدید به عقاب می‌کند و نسبت به فراموش کردن این آزمایش و امتحان الهی هشدار می‌دهد

«وَالَّذِينَ إِذَا مَكَتَاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَآمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ»؛ اقامه نماز و «وَالَّذِينَ إِذَا مَكَتَاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَآمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ»؛ ایتاء زکات؛ اهداف اصلی یک نظام سیاسی اسلامی و ایمانی

حسینی نماز را سمبل رابطه انسان با خدا و انفاق و زکات را سمبل رابطه انسان با سایرین در جامعه خواند و در توضیح آیه فوق بیان کرد: در واقع بر اساس این آیه «وَالَّذِينَ إِذَا مَكَتَاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَآمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ» که دو جلوه ایمان و دو بال پرواز مؤمن و از اصلی‌ترین شاخصه‌ها و روح دیانت هستند و تمامی وظایف و دستورات دینی را به نوعی در بر می‌گیرند و اهداف اصلی یک نظام سیاسی ایمانی و اسلامی را تشکیل می‌دهند.

مدیر گروه تفسیر تربیتی قرآن مرکز فرهنگ و معارف قرآن اضافه کرد: در چنین نظام و جامعه‌ای، امر به معروف و نهی از منکر، یا دعوت به خوبی‌ها و بازداشتن مستمر از بدی‌ها نیز استراتژی‌ای است که شاخصه نظام اجتماعی دینی و قرآنی است.

با وجود حاکمیت نظام اسلامی ما همچنان در میدان ابتلا و امتحان الهی قرار داریم

حسینی در همین باره افزود: خداوند در سوره انعام می‌فرماید: «هُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَائِفَ الْأَرْضِ وَرَفَعَ بَعْضَكُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِّيَبْلُوَكُمْ فِي مَا آتَاكُمْ إِنَّ رَبَّكَ سَرِيعُ الْعِقَابِ؛ اوست کسی که شما را در زمین جانشین [یکدیگر] قرار داد و بعضی از شما را بر برخی دیگر به درجاتی برتری داد تا شما را در آنچه به شما داده است بیازماید آری پروردگار تو زودکیفر است» (انعام/165). در واقع حاکمیت و نظام اسلامی، دستمایه‌ای است که به هر نحو (از طریق انتخاب یا تقدیر یا حتی با قدرت و با هجمه نظامی) به دست بیاید. ما باید بدانیم که با وجود آن، در میدان ابتلا و امتحان الهی قرار داریم و عجیب این است که خداوند با لحنی نکوهش‌آمیز تهدید به عقاب می‌کند و نسبت به فراموش کردن این آزمایش و امتحان الهی هشدار می‌دهد. بنابراین نباید شاخص‌های اصلی و مبانی حیات و نظام حکومت دینی را لحظه‌ای از نظر دور داشت و به فراموشی سپرد.

عامل فراموشی شاخص‌های اصلی و مبانی حیات و حکومت دینی

وی در تبیین عوامل این فراموشی گفت: اگر نماز را یکی از شاخصه‌های حیات دینی بدانیم، طبیعتاً هر آن چه در تضاد با نماز است یا نماز در تضاد با آن است، می‌تواند به عنوان برهم‌زننده حیات دینی و آسیب آن و همچنین آسیب یک حکومت دینی و اسلامی مطرح شود. خداوند در سوره معارج، انسان‌های هلوع و کم‌ظرفیت و پرشتاب را مؤاخذه می‌کند و می‌فرماید «إِنَّ الْإِنْسَانَ خَلِيقٌ هَلُوعًا، إِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ جَزُوعًا، وَإِذَا مَسَّهُ الْخَيْرُ مَنُوعًا، إِلَّا الْمُصَلِّينَ...؛ به راستی که انسان سخت‌آزمند [و بی‌تاب] خلق شده است، چون صدمه‌ای به او رسد عجز و لابه کند و چون خیری به او رسد بخل ورزد؛ غیر از نمازگزاران» (معارج/22-19)

به رغم جهش‌هایی که ما در عرصه‌های مختلف داشته‌ایم و در زمینه بصیرت و آگاهی سیاسی و حتی در تعمیق بعضی حوزه‌های معنوی، حرکت‌ها و پیشرفت‌های خوبی صورت گرفته است، اما مع الوصف از جهات اخلاقی و به ویژه اخلاق سیاسی، ما نوعی خاموشی و خواب را تجربه کرده‌ایم

همه انسان‌ها جز باریافتگان به ساحت نماز هلوعند/ صلوة؛ عنوانی عام و مشیر به عبودیت

حسینی اظهار کرد: قرآن در این‌جا داستان ناکامی برخی انسان‌ها را توضیح می‌دهد و می‌گوید که این افراد وقتی که با مشکلی روبرو می‌شوند، فرو می‌ریزند و قوام و ثبات و نشاط خود را از دست می‌دهند و تا به نعمت و ثروتی می‌رسند، بی‌ظرفیتی‌شان آنان را گرفتار می‌کند. خداوند در این‌جا می‌فرماید که همه انسان‌ها هلوع هستند، مگر این که به ساحت نماز بار یابند.

این محقق و پژوهشگر قرآنی نمازگزار را عنوان عامی دانست که ادامه آیات فوق در سوره معارج، ویژگی‌های او را توضیح داده است و با اشاره به این ویژگی‌ها گفت: نمازگزاران افرادی هستند که اخلاق را رعایت می‌کنند، آنانی که حریم‌های عفت و پاکدامنی را مواظبت می‌کنند. انسان‌هایی که اهل خمس و زکات هستند و البته افرادی که حدود و شرایط نماز را به خوبی مواظبت می‌کنند.

حسینی افزود: بنابراین ویژگی‌هایی که در این‌جا برای مصلین، یعنی نمازگزاران، بیان می‌کند به وضوح نشان می‌دهد که «صلوة» عنوانی است که تمامی ابعاد رفتارهای ما را در بر دارد و به همین دلیل است که گفته شد نماز نماد رابطه دین و رابطه انسان با خدا و بلکه رابطه انسان با جامعه و تمامی هستی است. بنابراین با توجه به سوره معارج «صلوة» بارزترین شاخصه رفتار مؤمنانه، و البته نه تنها رفتار مؤمنانه، و عنوانی عام و مشیر به تمامی خوبی‌ها و تمامی کارهایی است که تحت عنوان بندگی و عبودیت در قرآن به آن توصیه شده است.

وی راهبرد و استراتژی اصلی در یک نظام تحقق یافته اسلامی را نهی از منکر و امر به معروف دانست و اظهار کرد: آفت خودخواهی و لذت‌جوئی و آفت غفلت، آدم‌ها را به دلیل آدم بودن‌شان تهدید می‌کند و مکانیزم دفاعی این تهدید و آسیب‌شناسی آن، این است که ما سیستمی را، یعنی همان امر به معروف و نهی از منکر را، به عنوان یک فریضه و یکی از عظیم‌ترین وظایف الهی انسان‌های مؤمن تعریف کنیم تا به صورت مداوم و پیوسته، با تذکر، وظایف فراموش شده را به یاد افراد بیاورد.

ما در اخلاق سیاسی نوعی خاموشی و خواب را تجربه کرده‌ایم

حسینی در ادامه با اشاره به ضعف‌های و کمبودهای موجود در این عرصه گفت: باور بنده این است که به رغم جهش‌هایی که ما در

عرصه‌های مختلف داشته‌ایم و در زمینه بصیرت و آگاهی سیاسی و حتی در تعمیق بعضی حوزه‌های معنوی، حرکت‌ها و پیشرفت‌های خوبی صورت گرفته است، اما معالوصف از جهات اخلاقی و به ویژه اخلاق سیاسی، ما نوعی خاموشی و خواب را تجربه کرده‌ایم.

وی حوزه‌های تنش‌زا و حوزه‌هایی را که آفت و آسیب فراوان‌تری با خود دارد، نیازمند میکروپزدائی قوی‌تر و جدی‌تر دانست و با اظهار تأسف از این که چنین اتفاقی نیفتاده است، بیان کرد: ما در اوج هیجانات سیاسی و دلبستگی‌ها و نفرت‌ها و حب و بغض‌ها، به دستورات اخلاق قرآنی و پیروی از آن‌ها به شدت نیازمند بوده‌ایم، اما التهاب‌های سیاسی و درگیر بودن همه اقشار و طیف‌ها به این مقوله، باعث شد که اخلاق دوره‌ای از سکوت و خاموشی و وقفه را طی کند و باید تلاش کرد که این کاستی جبران و این خلأ پر شود.

حسینی افزود: ما به شدت نیازمند فهم این مسئله و توجه به این هستیم که به سادگی نمی‌شود خلأ پدید آمده در حوزه اخلاق سیاسی را پر کرد؛ معظلی که شاید اوج آن در دوره پیشین انتخابات ریاست جمهوری به گونه‌ای نگران‌کننده بروز کرد و علاوه بر آسیب‌های بسیار زیادی که برای ارکان نظام داشت، هویت اجتماعی را نیز با چالش و هویت فردی را هم با نگرانی روبرو کرد و به نظر می‌رسد که این موضوع باید به صورت جدی‌تر و برنامه‌ریزی شده‌تری مورد اهتمام و توجه دست‌اندرکاران فرهنگ و سیاست‌های فرهنگی قرار گیرد.

مدیر گروه تفسیر ترتیبی قرآن مرکز فرهنگ و معارف قرآن اضافه کرد: در این زمینه توجه به توصیه‌هایی که از زبان مقام معظم رهبری و امام(ره) و در قالب بیانات و الفاظی ساده مطرح شده است می‌تواند راهگشا باشد.